

УДК 94(477)911.3:32+341.31

Ю.О. Лебедєва

ГЕОПОЛІТИКА ЯК ФАКТОР КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНЦІВ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВОЄН

У статті висвітлено геополітичне становище українських земель на початку Другої світової війни та російсько-українського військового конфлікту на сучасному етапі. Проаналізовано експансію радянських та німецьких військ на Другу Річ Посполиту в 1939 р. як спробу реалізації військово-політичних планів. Зазначено, що Організація Українських Націоналістів напередодні нацистської агресії щодо міжвоєнної Польщі стала провідною українською політичною партією, яка використовувала радикальні методи, здійснюючи організацію збройних сил. Відображено позиції українських політичних націоналістичних організацій протягом Другої світової війни та їх вплив на консолідованість української еліти. Проаналізовано роль розколу Організації Українських Націоналістів на єдність української еліти. Вказано залежність між геополітичним становищем Галичини та Волині й питанням консолідації української еліти в 1939 р. Відзначено локальні успіхи окремих спроб відстоювати українську державність, які зумовили резонанс серед представників еліти. Проаналізовано процес інтеграції в європейський простір як чинник цілісності України як суверенної держави. Визначено причини війни між Російською Федерацією та Україною, роль російської пропаганди в конфронтації у ході «гібридної» війни. Висвітлено події Євромайдану як прояв єдності українського суспільства та прагнення здійснювати власну проєвропейську зовнішню політику з метою покращення соціальних стандартів. Здійснено дискурс у період російської агресії та відображено значення сепаратизму в південно-східних регіонах України в перешкоді єдності українського суспільства й загрози суверенітету Української держави. Проаналізовано хід сепаратистських акцій у південно-східних регіонах України та в Закарпатті і вплив на загальний стан консолідації населення у країні. Проведено компаративний аналіз спроб консолідації українського суспільства в умовах відсутності державності в період Другої світової війни та необхідності збереження суверенітету незалежної України в 2014 р.

Ключові слова: гібридна війна, пропаганда, геополітика, консолідація, суверенітет.

Агресія Російської Федерації щодо України не залишає байдужим жодного громадянина країни. Порушення прав суверенітету держави та хід воєнних дій зумовили активізацію політичної думки, громадськості та готовність громадян захищати країну. Важливо, що родини осіб, які беруть безпосередню участь у бойових діях, принаймні в більшості випадків, поділяють переконання учасників війни, однак моральним ударом є людські втрати. Гібридна війна в Криму і на Донбасі є не першою спробою встановлення політичного та військового впливу на території Центрально-Східної Європи. Для вторгнення російських військ використовувалося не вигідне для противника геополітичне становище, яке було одним із факторів, що зумовив політичні розбіжності серед населення України.

В українській історіографії присутні спроби здійснення компаративного аналізу входження Червоної Армії на територію Галичини й Волині в 1939 р. та проголошення ДНР і ЛНР та анексії Криму. А.А. Антонов-Овсієнко [1] та М.І. Мулик [13] відзначають, що невдачі української влади консолідувати суспільство зумовлені потужністю російської пропаганди. Оцінку геополітичному становищу Галичини й Волині напередодні Другої світової війни дав Т. Снайдер [17], який наголо-

шував на етапі «дивної війни» як факторі політичного успіху Йосифа Сталіна й Адольфа Гітлера. Прагнення Євромайдану добитися рішень української влади про поглиблення процесу євроінтеграції відображено в опублікованих документах за редакцією І. Черниченко [10] та Г.І. Дацюк. Оцінка подій Євромайдану як можливість консолідації українського суспільства та прояви сепаратизму в південно-східних регіонах України здійснена в працях М. Кугутяка [18], Є. Магди [12], Т. Березовця [4] та ін.

Мета статті – здійснення компаративного аналізу впливу геополітичного становища Галичини й Волині в 1939 р. та незалежної України в 2014 р. на рівень консолідації українського суспільства. Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати геополітичне становище Галичини й Волині напередодні Другої світової війни та України в 2014 р.;
- виокремити рівень консолідації провідних політичних сил у Галичині та Волині в 1939 р.;
- дослідити основні аспекти боротьби проти сепаратизму в південно-східних регіонах України в період гібридної війни.

Початок Другої світової війни та 2014 р. для незалежної України відділяв тривалий етап відсутності державності, однак обидва конфлікти стосувалися інтересів українських суспільних груп, для яких необхідно було об'єднатися в умовах зовнішньої загрози.

До 1 вересня 1939 р. Галичина й Волинь знаходилися у складі Другої Речі Посполитої. Напередодні Другої світової війни геополітичне становище міжвоєнної Польщі загрожувало ліквідацією державності, оскільки в той час відбувалася експансія нацистської Німеччини в Європі. З метою захоплення Другої Речі Посполитої 23 серпня 1939 р. відбулося підписання пакту Молотова-Ріббентропа, у зв'язку з яким передбачалося встановлення нового кордону між Третім Рейхом та СРСР, взаємного придушення опору польських військ та відсутність взаємних агресій між сторонами договору. 4 жовтня 1939 р. нацистська Німеччина і Радянський Союз підписали новий протокол, який визначав кордон між ними. Польща перестала існувати [17, с. 138].

17 вересня 1939 р. Червона Армія увійшла на територію Галичини та Волині. Захоплення території відбулося з допомогою масової пропаганди, спрямованої як на населення територій, так і на закордонну територію, що декларувала «взяти під захист єдинокровних трудящих Західної України». У 1939–1940 рр. серед жителів Західної України були поширені 400 тис. екземплярів радянських газет, 210 тис. листівок, близько 9 млн. екземплярів брошур і книг, серед яких – виступи Й. Сталіна й В. Молотова, «Короткий курс історії ВКП(б)». Радянська пропаганда спричинила ненависть українців до поляків. Однак саме радянські війська фізично винищували підозрюваних в опорі Червоній Армії. Пер-

шими днями її перебування в Галичині датується звернення прокурора армії Нечипоренка зі спеціальною заявою до Й. Сталіна та К. Ворошилова, де вказується на самочинні розстріли військовополонених та місцевих жителів, насильство та пограбування [1, с. 167].

У Галичині та на Волині серед українських політичних організацій почала домінувати Організація Українських Націоналістів (далі ОУН), завданням якої була боротьба за незалежність України. У 1940 р. відбувся розкол організації на два табори: старше покоління виокремило ОУН (М) на чолі з А. Мельником, яка декларувала можливість здобуття незалежності України шляхом співпраці з нацистською Німеччиною та зволікала з самостійними диверсіями вглиб радянських територій, виступала за збереження сил на майбутнє, намагалася довести гітлерівській верхівці користь ОУН для Третього Рейху. Незважаючи на проницьку орієнтацію А. Мельника, газета ОУН «Українське слово», яка видавалася в Парижі, 24 вересня 1939 р. підкреслила використання довіри українських націоналістів для економічної вигоди Галичини та водночас перспективи масових репресій у разі приєднання Галичини та Волині до складу СРСР [13, с. 82].

Молоде крило націоналістів сформувало ОУН (Б) під керівництвом С. Бандери, яке звинувачувало мельниківців в опортунізмі, германофільстві, продажності, безпринципності, організаційній бездарності, вважало їх розкольникими ОУН. Іноді між фракціями відбувалися конфлікти. У квітні 1941 р. відбувся Другий великий збір ОУН (Б), на якому А. Мельника виключили з лав ОУН, а С. Бандеру проголосили вождем організації. Було прийнято курс на повалення більшовицького режиму в Україні та посилення зв'язків із державами антикомуністичного спрямування. Програмний маніфест, створений на зборі, проголосив боротьбу проти тоталітаризму. Однак як С. Бандера, так і митрополит Української Греко-Католицької Церкви Андрей Шептицький підтримали формування дивізії СС «Галичина», яка співпрацювала з нацистами з метою здобуття Української Самостійної Соборної Держави. Проти існування дивізії не виступила жодна українська політична сила [13, с. 99].

Арешти українських лідерів нацистами після відмови нацистів відновити Українську державу 30 червня 1941 р. спричинили поглиблення конфлікту між окупаційною владою та нацистами. Вереснева конференція ОУН 1941 р. проголосила боротьбу проти антинімецької пропаганди. Німецька влада розцінила цей факт як підготовку до збройного повстання [1, с. 190].

За кордоном напередодні Другої світової війни продовжував існувати також екзильний уряд Української Народної Республіки. Будучи ідейним противником фашизму, він не йшов на контакти з німцями, але розраховував скористатись успіхами Німеччини у війні проти СРСР. Республіканці робили основну ставку на власні

збройні формування, зокрема, у 1941 р. відбулося створення УПА під керівництвом Тараса Бульби-Боровця, яка на рубежі 1942–1943 рр. стала військовим формуванням ОУН. Члени УПА до створення власної армії співпрацювали з німецькою окупаційною владою в рамках організації батальйонів «Нахтігаль» і «Роланд», окремі з них були дивізійниками СС «Галичина» [13, с. 103].

Отже, пріоритетною політичною силою в Галичині та на Волині на початку Другої світової війни, яка намагалася об'єднати українське суспільство, була ОУН. Радикальність методів боротьби за незалежність України стала єдиним виходом для вказаного етапу. Перешкодою для консолідації української еліти виявились розбіжності форм здобуття української державності між представниками двох груп українських націоналістів (бандерівців та мельниківців) та екзильним урядом УНР [1, с. 197].

У контексті суспільної консолідації особливого значення набувають європейські інтереси України та її євроінтеграційні прагнення [7, с. 103]. Сьогодні саме вони є наріжними передумовами остаточного формування сучасної української політичної нації. Неодноразово говорилося, що в Україні належно не функціонують громадські інститути, бажає бути кращим соціально-матеріальний рівень забезпечення більшості населення, залишається низькою правова культура тощо. Євроінтеграційний курс – це перш за все наша можливість реорганізувати та модернізувати власну країну «з середини», не чекаючи сторонньої допомоги. Підстави успішної реалізації євроінтеграційної стратегії у нас є – це і європейська традиція України, і її культура, географічне розташування. Досягнення суспільної злагоди з питання інтеграції до ЄС є запорукою встановлення цілісного бачення Європою української політичної нації, української держави, української геополітики. Без цього, навіть в умовах економічного оздоровлення, впорядкування державного кордону тощо, інтеграція до Європи не матиме перспектив [3, с. 788].

Причинами війни на Донбасі, крім небажання Російської Федерації сприяти євроінтеграції України, стали українсько-російські розбіжності з питань Чорноморського флоту, російськомовного населення в Україні, газового питання та плани В. Путіна щодо відновлення впливу на пострадянському просторі [12, с. 112].

20 листопада 2013 р. розпочалися мітинги на вул. Грушевського в Києві з метою прийняття заходів по євроінтеграції [9, с. 1; 15, с. 23]. Мітинги активізувались після не підписання 29 листопада 2013 р. В. Януковичем у Вільнюсі угоди з ЄС. 30 листопада 2013 р. о 4:00 беркутівці затримали багатьох активістів. Саме вказані події означали конфлікт влади з населенням, який завершився втечею чинного президента з країни 23 лютого 2014 р. Офіційно припинення конфлікту майданівців із владою завершилося 13 березня 2014 р. із прийняттям закону про Національну гвардію, що дало можливість

майданівцям захищати свою країну [18, с. 45; 14, с. 24].

Євромайдан став вагомим аргументом для консолідації українського суспільства: подія показала, що в Україні є патріотично налаштовані люди, що не бажали перебування при владі представників олігархічного клану, який фактично представляв інтереси В. Путіна [6, с. 1; 16, с. 2]. Для патріотів попередники в боротьбі за українську державність були прикладом для наслідування. Герої Майдану відіграли конструктивну роль у відстоюванні суверенітету й незалежності України. Події показали, що в державі є молоді люди, яким не байдуже майбутнє країни, і поширили інформацію про загрозу суверенітету країни на весь світ [13, с. 6; 20, с. 1].

На початку російсько-української війни важливим завданням стало протистояння сепаратистам у південно-східних регіонах України [11, с. 2]. Теперішня ідеологія сепаратистів є продуктом гібридної війни, що розпочалася 25 років тому. Проросійська частина й агенти Кремля налагоджували канали фінансування, створювали організації та мережі, акумулювали медіаресурси. Спочатку сепаратисти активізувалися в Донецьку й Луганську, де відбулося самопроголошення Донецької Народної Республіки та Луганської Народної Республіки. Крім російських військ, тут знаходилися представники підготовленої напівпрофесійної агентури, диверсанти, представники спецназу, орієнтовані на фізичне винищення противника. Типова акція такого кшталту – розстріл групи СБУ під Слов'янськом, здійснений за наводкою інформатора. Свідомість східняків успадкувала українську радянську міфологію про «житницю». Очевидну бідність населення пояснювали змовою багатого й підступного Києва, оскільки українська влада не забезпечила соціальної стабільності в період незалежності України. Загальна криза в країні пояснювалася згубними діями центральних органів влади [8, с. 130].

Дестабілізація ситуації на Донбасі була спричинена проникненням терористичних угруповань і сепаратистів на Слобожанщину і південь країни [15, с. 23]. В українських регіонах відбувалися масові заходи за участю представників національних меншин Харкова, Дніпропетровська, Одеси, Запоріжжя, Миколаєва, Донецька та Луганська, які супроводжувалися проросійськими та сепаратистськими закличками, вимогами децентралізації та федералізації України, спробами встановлення російських прапорів. Розгорталися мітинги однаково, іноді за ініціативою тих же людей. У містах були різні реакції на дані прояви в місцевих мешканців та активістів [10, с. 7].

Під час зимових подій Революції Гідності ситуація в Харкові була спокійною та стабільною. Напруження почало зростати саме тоді, коли силові підрозділи, які долучалися до виконання завдань на Майдані, повернулися на схід. У Харкові відбувалася активізація проросійського населення, яка підсилювалася завезеними

з Російської Федерації «тітушками». Харківський антимайдан збільшив кількість прихильників та набув масового характеру. Органи внутрішніх справ протягом 1 березня – 8 квітня 2014 р. здійснили вдалий опір сепаратистським акціям [8, с. 159].

Одеса була стратегічно важливим містом для Кремля, адже без Одеси Україна втратила б вихід до моря. Крім того, без Одеси в Російській Федерації відсутній вихід до ще однієї невизнаної республіки – Придністров'я, яка нарівні з Донецьком і Луганськом являє собою невизнаний світовою спільнотою регіон, єдина місія якого – утримувати на своїй території регулярну російську армію з метою контролю нею прикордонної зони. 1 березня – 2 травня 2014 р. в Одесі відбулися диверсії сепаратистів, якими керував депутат від Партії Регіонів Олег Царьов. Проросійські акції завершилися придушенням сепаратистського руху футбольними вболівальниками команди «Чорноморець», що свідчило про готовність пересічних громадян зберегти суверенітет країни. Для попередження сепаратистських рухів 14 березня 2014 р. було створено батальйон «Шторм» – добровольчий батальйон патрульної служби міліції особливого призначення, основною функцією якого була охорона громадського порядку [5, с. 2].

У зоні ризику прояву сепаратизму опинилася й Дніпропетровська область. Початком активної оборони Дніпропетровщини можна вважати 26 лютого 2014 р., коли громадські активісти в умовах паралічу влади зайняли облдержадміністрацію і почали активно радитися щодо подальших дій. Стабілізація ситуації стала наслідком призначення головою Дніпропетровської облдержадміністрації Ігоря Коломойського та створення батальйону «Дніпро-1» для захисту від російської окупації [19, с. 2].

У Закарпатті на початку війни на сході України відбулося загострення «русинського питання». Зокрема, на початку листопада 2013 р., напередодні Вільнюського саміту ЄС – «Східне партнерство», непідписання меморандуму якого й стало приводом до Революції гідності та повалення авторитарного антиукраїнського режиму Януковича, у пресі (інтернеті) з'явився проєкт створення угорсько-русинської автономії на території нинішньої Закарпатської області України. Причетними до його розробки вважають лідерів угорської партії «Йоббік» (Габор Вона, Бела Ковач) та голову т. зв. Народної ради русинів Закарпаття Євгена Жупана. Лідери вказаних організацій вимагали проголошення Підкарпатської Русі та Закарпатської угорської автономії – незалежної Закарпатської регіональної Конфедерації, русинського та угорського урядів, русинсько-угорських національних зборів, які обирають двох президентів: одного – від русинів, другого – від угорців (на 4 роки, змінюються через 2) тощо. В основі цього фантазмагоричного проєкту було закладено дві ідеї: 1) історичної, законної й безперечної належності Закарпат-

тя Угорщині і 2) русини не мають ніякого відношення до України й не є українцями. Відразу ж після анексії Автономної Республіки Крим Росією в березні 2014 р. у пресі з'явилося Звернення закарпатських русинів до президента Російської Федерації В. Путіна за підписом т. зв. координатора мережевого русинського руху і самопроголошеного «прем'єр-міністра Підкарпатської Русі» Петра Геца (який уже декілька років перебуває в Москві) з проханням визнання республіки [2, с. 16].

Прояви сепаратизму відбувалися і в період анексії Криму. 7 березня 2014 р. штурм російських військових української тактичної групи «Крим» був відбитий українськими військовими. На прямому включенні в ефірі ток-шоу «Шустер LIVE» на «Першому національному» самопроголошений прем'єр Автономної Республіки Крим Сергій Аксьонов заперечив існування ескалації конфлікту з боку проросійських сил. Напередодні незаконного референдуму на півострові росіяни та сепаратисти робили все можливе для зменшення ймовірності появи в Криму об'єктивної інформації про стан справ: відбувалося відключення українських каналів та поява російських. 9 березня 2014 р. близько 08:00 у Сімферополі сепаратисти затримали українського активіста, організатора кримського Євромайдану Андрія Щекуна. Наступного дня у центрі Сімферополя був організований численний мітинг «Кримська весна» на підтримку приєднання Криму до Росії, на якому були присутні 12 тис. кримчан [4, с. 236].

Отже, гібридна війна на Донбасі, анексія Криму та початок Другої світової війни зумовили складне геополітичне становище України. Якщо в 1939 р. Галичина та Волинь були об'єктами зацікавлення як СРСР, так і Третього Рейху, на дії яких великі держави не реагували, то в 2014 р. все ж Україна мала шанси хоча б на дипломатичну підтримку з боку міжнародної громадськості. Геополітичне становище Галичини й Волині напередодні Другої світової війни зумовило консолідаційні спроби українських націоналістів, найбільш радикальної правої політичної партії, що здійснювала спроби припинення міжнародної загрози в умовах відсутності української державності. Саме геополітичний фактор та відсутність однорідності українського націоналістичного руху зумовили труднощі у формуванні монолітної політичної та військової сили. У 2014 р. гібридні методи війни та відсутність досвіду державотворення протягом тривалого часу, що негативно вплинуло на свідомість населення України, зумовили розповсюдження в південно-східних регіонах держави сепаратистського руху, завданням якого була загроза суверенітету країни, що реалізовувалася методами військової загрози, тероризму, дезінформації та проросійської пропаганди. Саме боротьба проти сепаратизму, перемога в гібридній війні та успішні кроки євроінтеграції зможуть зумовити поглиблення консолідації суспільства.

ДЖЕРЕЛА

1. Антонов-Овсеенко А.А. Три войны России с Украиной. Харьков: Фолио, 2016. 346 с.
2. Віднянський С.В. Актуалізація «русинського питання» в Закарпатті та за його межами в контексті анексії Криму і війни на сході України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). С. 8–17.
3. Український соціум / Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т. та ін. / за ред. В.С. Крисаченка. Київ : Знання України, 2005. 792 с.
4. Березовець Т. Анексія: Острів Крим. Хроніки «гібридної війни» (видання друге). Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2016. 408 с.
5. Брязгунов Ю. Героїчна епопея Євромайдану. *Молодь України. Всеукраїнська інформаційна газета*. 2014. № 3–4. С. 1–2.
6. Вітів А. Майдан – це територія свободи. *Шлях перемоги. Всеукраїнський тижневик*. 2014. № 8 (3113). С. 1–2.
7. Дацюк Г.І. Янголи Небесної Чоти. Чернівці : Букрек, 2016. 320 с.
8. Добровольчі батальйони / К. Гладка, Д. Громаков, В. Миронова та ін.; упоряд. А. Шевченко; худож. оформлювач М.А. Гугалова. 2-ге вид. переробл. та допов. Харків : Фолио, 2017. 325 с.
9. Захарчук М. «Душу й тіло ми положим...» *Нова зоря*. 2014. Число 5 (1010). С. 1–2.
10. Нездолені? Нездоланні! Історії переселенців / ред.-упоряд. І. Черниченко. Київ : Інститут демократії ім. Пилипа Орлика, 2017. 168 с.
11. Кралюк П. Чи погубить Україна Росію? *Шлях перемоги. Всеукраїнський тижневик*. 2014. № 4 (3109). С. 2.
12. Магда Є. Гібридна агресія Росії : уроки для Європи. Київ : Каламар, 2017. 268 с.
13. Мулик М.І. Від січового стрілецтва до Революції Гідності. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2015. 208 с.
14. Небесна сотня / К. Богданович, Х. Бондарева, Ю. Бухтоярова та ін.; упоряд.: О. Трибушна, І. Соломко; передмови Патріарха Філарета, О.Г. Коваленка, о. Святослава; худож. оформлювач Л.П. Вировець. Харків : Фолио, 2015. 206 с.
15. Прикарпатці в АТО / упорядник Іван Бондарев. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2015. 126 с.
16. Рог В. За яку революцію. *Шлях перемоги. Всеукраїнський тижневик*. 2014. № 7 (3112). С. 1–2.
17. Снайдер, Т. Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним: монографія. Київ : Грані-Т, 2011. 448 с.
18. Український Євромайдан. Прикарпатський вимір / за ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ : Манускрипт. Львів, 2016. 704 с.
19. Хвещук Ю. Путінські ігри та Україна. *Шлях перемоги. Всеукраїнський тижневик*. 2014. №6 (314). С. 1–2.
20. Хвещук Ю. У пошуках шляху до української перемоги. *Шлях перемоги. Всеукраїнський тижневик*. 2014. № 4 (3109). С. 1–2.

Liebidieva Yu.O. Geopolicy as a factor of Ukrainians' consolidation on the beginning of the Second World War and Russian-Ukrainian war

Geopolitical position of Ukrainian lands on the beginning of the Second World War and Russian-Ukrainian war conflict in contemporary period was elucidated in article. Expansion of Soviet and German Armies for the Second Rich Pospolyta in 1939 as attempt of realisation war-political plans was analysed. Indicated that Organization of Ukrainian Nationalists before nazists aggression for betweenwar Poland became lead Ukrainian political party that used radical methods making organization of weapon power. Positions of Ukrainian political nationalist organizations during the Second World War and their influence for consolidation of Ukrainian elite were viewed. Role of disconsolidation Organization of Ukrainian Nationalists for Ukrainian elite consolidation was analyzed. Dependence between geopolitic position of Halychyna and Volyn and question of consolidation of Ukrainian elite in 1939 was showed. Local successes of separate attempts to fight for Ukrainian statement which resonance between elite members were marked. Integration process to European space as factor of Ukraine as sovereign state consolidation was analyzed. Causes of war between Russian Federation and Ukrainian, role of Russian propaganda in confrontation in period of «hybrid» war were determined. Facts of Eurosquare as attempt of consolidation of Ukrainian society and attempts lead own European outside policy with goal improving social standards were elucidated. Discurs in period of Russian aggression was made and role of separatism in Southern-East regions of Ukraine in barrier of Ukrainian society consolidation and dangerous of Ukrainian statement's sovereignty was viewed. Motion of separatist actions in Southern-East regions of Ukraine and in Zakarpattia region and influence for universal position of consolidation population in country was analyzed. Comparative analysis of Ukrainian society consolidation in conditions of statement absence in period of the Second World War and necessarily of fighting for sovereign Ukrainian state in 2014 was led.

Key words: hybrid war, propaganda, geopolicy, consolidation, sovereignty.

REFERENCES

1. Antonov-Ovsejenko, A.A. (2016). *Tri vojny Rossiji s Ukrainoj* [Three Wars Between Russia and Ukraine]. Kharkov: Folio. [in Russian].
2. Vidnianskyi, S.V. (2016). Aktualizatsiia «rusynskoho pytannia» v Zakarpatti ta za ioho mezhamy v konteksti aneksii Krymu i wiiny na shodi Ukrainy [Actualisation of «Russian question» in and in border of Zakarpattia region in context of Crimea annexation and War in the East of Ukraine]. *Stratehichni prioriteti*, 4 (41). pp. 8–17. [in Ukrainian].
3. Vlasiuk, O.S., Krysachenko, V.S., Stepyko, M.T. (2005). *Ukraiin-skyi sotsium* [Ukrainian society]. Kyiv: Znannia Ukrainy. [in Ukrainian].
4. Berezovets, T. (2016). *Aneksiia: ostriv Krym. Khroniky hibrydnoi vi-iny* [Anexion: island Crimea. Chronics of «Hybrid War»]. Issue 2. Kyiv: Brite Star Publishing. [in Ukrainian].
5. Briazhunov, Yu. (2014). Heroiichna epopeia Yevromaidanu. [Heroic epopee of Eurosquare] *Molod Ukrainy. Vseukrainska informatsijna hazeta*, 3–4, pp. 1–2. [in Ukrainian].
6. Vitiv, A. (2014). Maidan – tse terytorii svobody [Maidan is the territory of independence]. *Shliah peremohy. Vseukrainskyj tyzhnevnyk* 8 (3113), pp. 1–2. [in Ukrainian].
7. Datsiuk, H. I. (2016). *Yanholy Nebesnoi Choty* [Angels of heaven hundred]. Chernivtsi: Bukrek. [in Ukrainian].
8. K. Hladka, D. Hromakov, V. Myronova, (2017). *Dobrovolchi batali-ony* [Voluntary battalions]. Issue 2. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
9. Zahkarchuk, M. (2014). «Dushu i tilo my polohzym» [«Soul and body we'll posture...»]. *Nova Zoria*, 5 (1010), pp. 1–2. [in Ukrainian].
10. Chernychenko, I. (Ed.). (2017). *Znedoleni? Nezdolanni! Istorija pereselentsiv* [Unfortunate? Invincible! Histories of migrants]. Kyiv: Institute of Democracy by Pylyp Orlyk. [in Ukrainian].
11. Kraliuk, P. (2014). Chy pohubyt Ukraina Rosiiu? [Will Ukraine destroy Russia?]. *Shliah peremohy. Vseukrainskyj tyzhnevnyk*, 4 (3109), p. 2. [in Ukrainian].
12. Mahda, Ye. (2017). *Hibrydna ahresiia Rosii: Uroky dlia Yevropy* [Hybrid aggression of Russia: lessons for Europe]. Kyiv: KALAMAR. [in Ukrainian].
13. Mulyk, M.I. (2015). *Vid sichovoho striletstva do Revolutsii Hid-nosti* [From Sich shot to Revolution of Dignity]. Ivano-Frankivsk: Mis-to-NV. [in Ukrainian].
14. K. Bohdanovych, H. Bondareva, Yu. Bukhtoiarova. (2015). *Nebesna sotnia* [Heaven Hundred]. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
15. Ivan Bondarev (Comps.). (2015). *Prykarpattsi v ATO* [Prycarpa-thions in ATO]. Ivano-Frankivsk: Lilea-NV. [in Ukrainian].
16. Roh, V. (2014). Za iaku revoliutsiiu [For what Revolution]. *Shli-ah peremohy. Vseukrainskyj tyzhnevnyk*, 7 (3112), pp. 1–2. [in Ukrainian].
17. Snaider, T. (2011). *Kryvavi zemli: Yevropa pomizh Hitlerom i Stalinym: monohraphiia* [Blood lands: Europe between Hitler and Stalin: monogra-phy]. Kyiv: Hrani-T. [in Ukrainian].
18. M. Kuhutiak. (Ed.) (2016). *Ukraiin-skyi Yevromaidan. Prykar-patskyi vymir* [Ukrainian Yeuromaidan. Prycarpathion measuring]. Ivano-Frankivsk: Manuskrpyt - Lviv. [in Ukrainian].
19. Khveshchuk, Yu. (2014). Putinski ihry ta Ukraina [Putin Games and Ukraine]. *Shliah peremohy. Vseukrainskyj tyzhnevnyk*, 6 (314), pp. 1–2. [in Ukrainian].
20. Khveshchuk, Yu. (2014). U poshukah shliachiw do ukrajinskoi peremohy [In found of way to Ukrainian victory]. *Shliah peremohy. Vseukrainskyj tyzhnevnyk*, 4 (3109), pp. 1–2. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

